

Lyderystės gelmių pėdsekiškos atodangos

Mintys apie tai, dėl ko verta (arba neverta) skaityti Gintauto Mažeikio „Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektiką“

Arvydas Būta

Gintautas Mažeikis, *Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektika*. Kaunas: Kitos knygos, 2012, 390 p.

Kitados kažkas gražiai sudėliojo, jog bendraudami su kitais mes atiduodame jiems dalį savo gyvenimo. Arba bent jau dalį savo laiko. Ir tuo pačiu – gyvenimo. Nes kaipgi laikas be gyvenimo? Tas pats gi ir su knyga. Dalį gyvenimo savo – jai. Žinoma, kažką mainais pasiimdami. Arba ir nepasiimdami, jei knyga prasta buvo. Tad nepretenduodamas į galias ir išsamias Gintauto Mažeikio knygos *Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektika* analizes ar kritikas, pasidalinsiu, kodėl, mano galva, verta arba neverta skirti šiai knygai dalį savo gyvenimo. O juk dalis nebūna maža, vis dėlto beveik 400 puslapių smulkiu šriftu...

Tad pirmasis dėl ko neverta, ko gero, kaip tik ir bus apie tai. Jei kas tikisi per porą valandų perversti ir ką nors suprasti iš šio studijinio traktato apie lyderystę, tikrai neverta šios knygos net į rankas imti. Skaitant vidutiniškai po 250 žodžių per minutę, šiam veikalui tektų paskirti apie 8 gyvenimo valandas, o turint galvoje, kad tekstas ne iš paprastųjų, ko gero, pilnų dviejų darbo dienų (turiu galvoje lietuviškas darbo dienas – su įprastais viršvalandžiais) nelabai ir užtektų.

Išvis neverta skaityti šios knygos, jei kas ryte iš lovos ne ta koja išlipęs nusprendė – būsiu lyderis, ir pradėjo ieškoti kokio nors vadovėlio, pradžiamokslio ar kursų santraukos. Ne apie tai ši knyga.

Verta šią knygą studijuoti tiems, kurie po ilgų dūmojimų ir apmąstymų vis dėlto pasiryžo imtis atsakomybės už savo gyvenimą ir užsikrauti lyderystės laisvės ir atsakomybės „pakeliamą būties sunkybę“. Kaip tik tuo ši knyga ir vertinga. Kaip jau minėjau, tai ne pradžiamokslis, tad ir nerasime joje jokių treniruočių programų ar pavienių pratimų būsimiems lyderiams. Tačiau joje apstu medžiagos apmąstymams, net ir pasirinkimams, ar pasukti ir eiti, pasak autoriaus, nususių lyderystės ar meistrystės prasių keliu. Netgi drįsčiau teigti, jog autorius visiškai sąmoningai priešpriešina lyderystę ir meistrystę, atskleisdamas lyderio meistro privalumus bei vertes ir tuo pačiu aštriai reisykiais peikdamas visokias kitokias lyderystės formas, kurių gausu simuliakrinės, „tariamos lyderystės prekybos centre“ (p. 18), saugančiame nuo tikrosios lyderystės proveržių keičiant tikėjimus, santvarkas ir istoriją.

Iš to, kas knygoje suguldyta, sudėtinga suprasti kokiam skaitytojui profesorius skiria studiją, nes eilinis romanų mėgėjas ar *popsinių* lyderystės „maldaknygių“ skaitytojas, neradęs čia saldžių malonybių ir liaupsių lyderiui, galimas daiktas, labai nusivils. Norintis tapti ar jau esantis partinis ar nevyriausybinis lyderis greičiausiai pasipiktins taikliomis autoriaus pastabomis apie lyderystės sumenkinimą, jos pritaikymą tarnauti partijoms, korporacijoms, industrijoms. Darbinis lyderis (čia ir toliau – vadovas, lyderis darbe), ko gero, bus šokiruotas savo lyderystės nemeistriškumo ar net savo kaip lyderio „savanoriško“ ir paklusnaus tarnavimo toms pačioms partijoms, korporacijoms, industrijoms. Kolegoms filosofams irgi gal nelabai verta ją skaityti, nes kam jiems ta lyderystė, na nebent pasmalsauti, kaip autorius, apsiginklavęs Theodoro Adorno dialektine kritika, lyderystės arimuose darbuojasi, sudėliojęs lyg ir pats sau lyderišką automonografiją.

Kita vertus, drįstu teigti, jog ne tik verta, bet net ir privalu knygą *Po pono ir tarno* perskaityti visiems, studijuojantiems lyderystę kolegijose, universitetuose ar kokiose verslumo mokyklose. Nepaisant to, kad autorius neretai net ir ne itin pagarbiai ir su pašaipą atsiliepia apie tokias studijas, studentams ši knyga tikrai daug „proto įkrėstų“, bent jau parodydama tam tikras pono ir tarno, lyderio ir pasekėjo dialektines sąveikas (arba jų nebebuvimą ir slėpimą šiuolaikinėje industrinėje visuomenėje).

Neverta prie šios knygos vargti, jei skaitytojas mėgsta iliustracijas ir paveikslėlius. Jų čia nėra. Nors ne, yra. Vienas paveikslėlis ant viršelio. Ir ant nugarėles dar

kažkoks. Beje, pirmasis labai gražiai ir meistriškai atskleidžia mokslininko knygos turinį, nuotaikas ir esmes. „Sučaplintas“ lyderis ant beveidžio galvos smagiai asocijuojasi su simuliakrine (neretai ir simuliacine) lyderyste, kuri, pasak Mažeikio, yra „XX a. pabaigos kolektyvinis prekinis fantazmas, gaminamas masėms, vartojamas minios ir žada išskirtinumą, nepakartojamumą“ (p. 78) ar net „yra demonas, kuris dažniausiai prisikelia milijonų sąmonėje kaip vėžys, laipsniškai ryjantis galingą fantazuoti energiją“ (p. 85). Tuo pačiu komiška ironiškas, lyg atidengtas ir apnuogintas pėdsekio *stalkerio*, meistriškai manipuliuojančio galingu Adorno negatyviosios dialektikos įrankiu.

Todėl knygos autorių matau kaip *stalkerį*, diskurso pėdsekį, kurio misija – nuplėšti Majos skraistę nuo tariamo dabartinės lyderystės spindesio.

Neretai jau vien knygos pavadinimas nusako jos vertę ir parodo, sukuria intrigą. Taip pat ir čia. Perskaičius pavadinimą, daug klausimų kyla. Kodėl *po*? Negi jau nebėra nei ponų, nei tarnų? O kuris čia meistras? Ponas ar tarnas? Jei ponas meistras, tai meistras ko? Ponystės? Fechtavimo? Išnaudojimo? O jei tarnas meistras? Betgi anas tik gizelis – „mokinys, padėjęs (meistro, pirklio, malūnininko...)“*. O tai kur tada lyderis? Tie, kur *po* tarno ir pono? O kaip dėl tarnystės lyderystės? Ir t. t., ir pan. Tik derėtų suprasti – knygos pavadinimas ne tam, kad atsakymus duotų. Atsakymai – knygoje. Ir jau joje tikrai rasime ir apie ponus, ir apie tarnus (net ir

* Lietuvių kalbos žodynas: elektroninis variantas. 2005. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: www.lkz.lt.

savanorius), ir apie jų santykius su lyderyste, ir tarnyste, ir dar daug visko.

Verta dėmesio ši knyga kaip tik dėl autoriaus meistriško – *stalkeriško* – pėdsekiško santykio su dabartine lyderyste. Ši knyga – tarsi kelionė po lyderysčių gausybes, labirintus ir pinkles. Juk neveltui tyrinėtojai priskaičiuoja per 20 įvairių lyderystės teorijų* ir teigia egzistuojant 65 skirtingas klasifikavimo sistemas lyderystės dimensijoms apibrėžti**. Tad autorius neskubėdamas veda per šias džiungles ir pievas, kalnus ir pelkes, atskleisdamas visiškai netikėtus lyderystės kampus, pakampus, užkaborius, pilnus šešėlių, žvaigždinių spindesių, vieną po kitos atidengdamas įvairialypes kaukes, atskleisdamas kartais šokiruojančias, kartais neįtikėtinas, kartais neįmanomas, nors dažniausiai akivaizdžias lyderystės briaunas.

Pradėjęs nuo įvado (o kaipgi be jo?), kuriame rasime lyg ir visos knygos santrauką, lyg būsimos kelionės metmenis ir erdvėlapius su žemėlapiiais, traktato pradžioje autoriaus imasi gimties, galios ir geismo (3G? – šypsausi) apibrėžčių, neria į fantazmus, šmėklų ir alternatyvius pasaulius, prijaukintas alternatyvas ir rinkos mąstymo formas. Palyginęs gimties galios ir valdžios formas, lengvai atsipučia ties laisve ir meistryste, kurią suranda dao ir egzistencinėje anapusybėje, kartais egzistenciniame maište. Vėliau, pasimėgavęs žaidimais ir jų meistrais, sąžaismiais ir nesatimis, po politinę antro-

pologiją paklaidžioja, kur daug, sakyčiau, net pašlovinančio dėmesio skiria dovanojimo galiai ir meistrystei. „Neapeina“ ir herojų, pusdievių ir tarsi antžmogių kampeio, po kurio su pasigardžiuoju makiavelistus lukštena. Na, o po jų ateina eilė ir avantiūriškiems cinikams su energijos meistrais, Puškino Oneginu, Sloterdijko skandalingojo proto kritika bei pilietinio nepaklusnumo pareiga pasipriešinti absurdui. Šalia kitų ir eretikai su mefistofeliais pasirodo, ir Didysis inkvizitorius. Žinoma, po jų pasidairo ir po viršžmogių pasaulį, kur galima sutikti ir Friedrichą Nietzsche'ę, ir Rosą Luxemburg, ir Georgą Sorosą (su dailia gimimo pavarde Schwartz). Na, o pabaigai? Pabaigai – komunikacinio veiksmo meistrai ir alternatyvios bendruomenės – Tolkienas, atviros visuomenės, *stalkeriai*.

Tad toks maždaug knygos turinys trumpai drūtai išguldytas būtų. Bet tik trumpai ir drūtai. Skaitant tikrai nebus trumpai, bus drūtai, dėl to šis veikalas irgi vertas dėmesio ir tam tikro gyvenimo laiko. Nors tiesą pasakius, beskaitant jį neretai kildavo klausimas: apie kurią gi čia lyderystę kalbama? Kas čia lyderis? Visokie fantazmagoriniai, kitoniški, AVANTIūristiški, ciniški, übermenschiniai, pusdieviniai, fantazminiai, tolkieniniai ir dar visokie kitokie... Ačiūdie, bent pabaigoje *stalkeriai* paminėti, ir apie vidurį – egzistenciniai... Kartais toks išpūdis kildavo, kad normalaus lyderio nebėra! Ir jei Nietzsche XIX a. pabaigoje knygoje *Links-masis mokslas* paskelbė, jog *Gott ist tot?* (Dievas mirė), Mažeikis XXI a. pradžioje skelbia – *Leader kaput*. Tiesiogiai to Gintautas kaip ir nesako, bet visoje knygoje *Po pono ir tarno* galima pajusti tokį šaltą

* Covey, Stephen R. 2004. *The 8th Habit: from Effectiveness to Greatness*. New York–London–Toronto–Sydney: Free Press.

** Northouse, Peter G. 2007. *Leadership: Theory and Practice*. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington: Sage.

dvelksmą. Na, jei nemirė, bent jau mutavo ar buvo kastruotas. Praėjusio šimtmečio pabaigoje buvo atskleista, jog charizmatiniai lyderiai dažniau atsiranda organizacijose, kurios yra ant žlugimo ribos, žmonės neužtikrinti ateitimi, o sėkmė mažai tikėtina.* Tad gal ir visoje žmonių Žemėje tokie visokie nebeaiškūs lyderiai randasi, nes ateitis vaje kokia nebeaiški darosi? O herojinės, epinės, kilniosios, meistrystės lyderystės era, ko gero, bus jau pasibaigusi ar besibaigianti? Nors gal ir gerai, gal tegul ir nebebūna to šiuolaikinio lyderio, nes lyderis, pati sąvoka, o ir turinys tuo pačiu taip vienas kito nebeatitinka, kad jau dabar bet kas lyderiu tampa. „[kalam“ liderino (<http://www.liderin.eu/>) ir tam pam ereguotais lyderiais („be leader in erection“ (ten pat) – jau ir tokių lyderysčių turime)?

O gal kaip tik atėjo metas grąžinti meistrystę, kuri, ko gero, visai nepelnytai tapo pamiršta? Ar jos tobulinimui ir raidai... Masinis švietimas tiek išstobulėjo, tiek įsikverbė į šiuolaikinį gyvenimą, kad dabar beveik visi bent kiek praprusę žmonės gali meistrais vadintis ir skelbtis. O jau tarp „meistrų“ prasideda ir masinė lyderystė. Juolab kad ji skatinama pačiais įvairiausiais būdais. Bet jei „meistrai“ ne visai tikri, tad kaipgi lyderiams rasti? Mano galva, nemažą vaidmenį čia bus suvaidinęs iniciacijos ritualų praradimas. Ir iniciacijos visokiausiomis prasmėmis. Mažne visose senosiose kultūrose kiekvienas berniukas prieš tapdamas vyru, turėdavo iniciaciją patirti, ir tik tada jis tapdavo tikru vyru

(kariu). Iniciacija būdavo ne tik vyriškumo egzaminas, patirties, gebėjimų, bet ir gerokai skausmingas perėjimas į kitą amžiaus tarpą su visomis atsakomybėmis ir laisvėmis. Ištvėrmės, kantrybės, tam tikro meistriškumo išbandymai bei ilgalaikės kančios patyrimas, ko gero, kaip tik ir sąlygodavo tokias transformacijas, per kurias berniukas paauglys tapdavo tikru vyru, meistru, o paskui ir lyderiu. Vėliau viduramžiais, norint patapti riteriu, amato meistru, gildijos nariu, tekdavo ne vienerius metus (o ir net dešimtmečius) gizeliu patarnauti, ir tik paskui tam tikrą, nelengvą iššventinimo ritualą įveikus, tokiu tapti. Dabartiniai universitetai, kurie linkę tik žinių suteikti, gimdo žinančius, bet nebūtinai galinčius, nes tam, kad būti meistru, dar ir įgūdžiai reikalingi, ne tik žinios. Tad, ko gero, neatsitiktinai verslo pasaulis ir burnoja ant universitetų, esą jie neparengia specialistų, ir skundžiasi, kad dabartinis jaunimas dirbti nenori, duok jiems vadovauti (lyderiu būti?). Nebėra iniciacijų, nebėra ir vyrų, nebėra ir meistrų. Tad ir lyderystės: visokios simuliakrinės, simuliacinės, vergaujančios įmonėms ir korporacijoms atsiranda. Kai berniukai dėlei iniciacijos pradanginimo nebetampa vyrais, tai jiems belieka gyventi taip – šaudom, gaudom, šturpinamės šmėklomis, ieškom kitų realybių, šiuolaikinių pasakų fantazminių lyderių... Net ir lyderiai kiekvienam savi: paauglių kultūroje – paaugliški ir lyderiai... Nors, mano giliu įsitikinimu, darbinėje lyderystėje, kad ir gerokai paplušėję, galėtume rasti meistrystės lyderystės apraiškų, ir pakankamai solidžių, kuriose apsieiškia ir egzistencinės prasmės paieškos, ir Martino Buberio Aš-Tu, ne tik Aš-tai, nepaisant

* Shamir, Boas et al. 1993. The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory. *Organization Science*, Vol. 4, No. 4, p. 577–594.

bendro tikslo papildyti kapšą, gaunant pelną. Yra tikrai puikių studijų, padedančių šiame pasaulyje rasti naujų prasmų ir artinančių galias filosofines vertybes prie kasdienybės. Bet apie lyderio ir meistro dialektiką plačiau ir giliau verta pasidairyti knygoje *Po pono ir tarno*.

Neverta šios knygos imti į rankas, tikintis, ką nors daugiau apie lyderystę Rytų pasaulyje sužinoti ar suprasti. Man liko įspūdis, kad tik Dao pašlovinamas, nors įtariu, kad Rytuose lyderystė mažumėle kitokia, nei fantazminiuose Vakarų diskursuose. Bet tai turbūt kito traktato tema...

Absoliučiai neverta *Po pono ir tarno* skaityti, jei kas ketintų ką nors apie moteris lyderystėje surasti. Nepaisant tradicijos (o gal ir neišvengiamybės) tokio pobūdžio knygoje bent jau pabaigoje kokį skyrelį moterims paskirti, aptariamame veikale moterims nelabai daug vietos lieka, nors šiočia tokia duoklė ir joms atiduota. Iš beveik 120 000 žodžių moteris paminėta net 26 kartus (tiesa, neretai kaip geismo objektas), Rosa Luxemburg ir Alexandra Kolontai dėl savo bruožų galiama prie viršžmogių priskiriamos, o žodis „motina“ paminimas net 5 kartus.

Kita vertus, patriarchaliniame, patiniškame Vakarų pasaulyje gal nelabai ir vietos moterims lyderėms atsiranda, nors, ko gero, bet kuri feminizmo atstovė už tokias mintis lengvai galėtų seksizmu ir lytine nelygybe apkaltinti. Beje, moterų lyderių pavyzdžių vieną kitą rasti būtų galima. O ir ne vienas tyrimas rodo, jog tarp vidurinėsios grandies vadovų pirmauja būtent moterys, o ne vyrai.

Kartais ta kelionė su Gintautu smagi ir kupina smagių atradimų, kartais kiek ne-

raminanti ir niūroka, bet jokių būdu nėra lengva ir visai neverta lengvo vakarinio skaitalo beieškantiems. Nelengva ji ne tik dėl autoriaus minčių vingrybių, apsisukimų ir tarsi nukrypimų į lankas ir dausas. Tiesiog norėtusi tuose vingiuose gal kiek aiškesnės struktūros, kad būtų trumpai, aiškiai ir konkrečiai sudėliota: ponas – tas, tarnas – anas, po pono – tie, po tarno – anie, meistras – ne ponas ir ne tarnas, o lyderis – toks ir anoks. Bet juk jei taip aišku ir paprasta būtų, nebeliktų, ko gero, visų tų ieškojimų ir atradimų žavesio... Nelengvas ir knygos stilius – profesorius lengvai žongliruoja pačiais įvairiaisiais terminais ir sąvokomis, kurias, tiesa, pats ir paaiškina, tačiau vis tiek ne kartą tenka lįsti į knygų spintą ir ieškoti tarptautinių žodžių žodyno. Nelabai palengvina skaitytojo duonos ir autoriaus kalbėjimo stilius, kurį bene geriausiai apibūdintų šiauliečių tarmės žodžiai „papiktinc“ ar „niaukc“. Bemaž visas tekstas persmelktas ne tik šiaip lengva ironija ar net sarkazmu, nemažai esama ir tokio lengvo paburnojimo tiems, kas, pasak autoriaus, prie lyderystės sąvokos „nususinimo“ bus prisidėjęs, – kolegijos visokios net 11 kartų įvairiaisiais kontekstais paminėtos, o universitetai – berods net 25 sykius. Bet tos ne itin palankios, vietomis net piktokos tonacijos suteikia tekstui dar didesnio žavesio ir vertės. Nors skaityti knygos vakare vietoj migdomųjų, ko gero, nevertėtų, nes vietomis visokie lyderiniai fantazmai, eretikai su mefistofeliais, viršžmogiai suneramina, o būna, kad taip įtraukia savo pėdkystėje, kad žiū – jau ir paukščiai rytmetį bebrėkstantį šlovina.

Taigi nesu tikras, ar mano pastebėjimai padės skaitytojui apsispręsti, skirti

ar ne keliolika gyvenimo valandų šiai susitikimo su lyderyste patirčiai. Tačiau aš neabejotinai esu tikras, kad verta. Ir ypač tuo atveju, jei kyla noras patirti lengvą konfūzą, pakrutinti savo pilkąsias ląsteles, suprasti, kas nūnai nėra lyderis, nors masių ir medijų anas gali būti ir pripažintas tokiu. Tad jei skaitytojas nenori gata-vų receptų, kaip jam per kelias valandas tapti lyderiu su ar be liderino pagalbos,

bet nori išvalgų ir įskverbimų apie esmę nūdienos – tikrai verta. O labiausiai verta knygą pastudijuoti, jei skaitytojas nori kitonišku – filosofiniu požiūriu – pasimėgauti. Ir rimtų sprendimų, ir veiksmų imtis meistrystės linkme. Juk „grąžinti laisvę ir atsakomybę, prasmingą žaismą ir šokį į meistrystės ir lyderystės sferą yra filosofijos uždavinys“ (p. 51).